

not unusual, and quite in keeping with Chinese tradition, and which are the sayings of Mao Zedong as «not afraid of difficulties, do not fear death», «Me choose hard things, others leave the lungs» and other such maxims borrowed from Taoism. Mao Zedong also often used in his political writings images of Taoist mythology (the bourgeoisie – «paper tigers», the proletariat – «the golden monkey with a baton», overcoming alienation – «remember your royal essence» , etc.).

Keywords: Mao Zedong, communism, Taoism, neotaoizm, dialectics, China, Communist Party of China.

Надійшла до редколегії: 14.12.2013 р.

УДК 130.1+13

А. М. Дондюк

Інститут філософії Національної Академії Наук імені Г.С. Сковороди, м. Київ

ТЕМА РЕФЛЕКСИВНОГО У ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Розглядаються питання рефлексивного у просторі феноменологічного знання. Феноменологічні інтерпретації рефлексії в цьому контексті розглядається як певна методологічна операція. Аналізується простір феноменологічної антропології в контексті сучасного знання, зокрема аналізуються феноменологічні тлумачення рефлексивного, емоційного в досвіді які дозволяють сучасній філософській антропологічній думці використовувати, практичні досягнення сучасної психології.

Ключові слова: феноменологічне знання, редукція, досвід, рефлексивність.

Сучасна філософська думка проникає не лише у питання міжкультурного діалогу, але й у діалог міждисциплінарний, у цій ситуації рефлексія «межових феноменів» дає нам змогу по новому розглядати наукові напрямки. На початку ХХ ст. філософія виказує інтерес до психіатрії, на підставі досліджень в психіатрії виникають нові філософські теорії. Дослідження К. Ясперса та Є. Мінковського роблять потужний поштовх у «філософсько-клінічному» просторі ХХ ст., підкреслюючи цим, що філософія і психіатрія у своїх пошуках звертаються одна до одної. Відомий французький дослідник Ж. Шарбоно¹ децю з іронією вказує на феноменологічну антропологію та феноменологічну психіатрію як теоретичних братів. Згадаймо, як у французькому психіатричному журналі «l'Evolution psyhiatrique» зазначалось про теоретичну антропологію, як феноменологічну психіатрію ХХІ ст. В. Бланкенбург, автор численних робіт з феноменологічно-антропологічного підходу в психіатрії зазначав про методологічну значимість феноменології для психопатології. При розробці своєї «психопатології здорового глузду», В. Бланкенбург певною мірою бере участь у діалозі з феноменологією. Це дозволяє йому, з одного боку, запропонувати феноменологічно обґрунтований підхід до психопатології, а з іншого боку, по-новому визначити епістеміологічний статус психопатології як наукової дисципліни.

Розглядаючи сучасні дослідження в межах феноменологічної психіатрії, а також її відносини з філософією, найбільш цікавим є екзистенційний напрямок представлений роботами Ж.-П. Сартра та Г. Марселя, цьому сприяли методологічні аспекти попередніх досліджень Е. Гусерля. В межах феноменологічної традиції до питань рефлексивного в своїх працях звертались такі дослідники як С. Валдіносі, Ж. Каруа, Ж. Лантері-Лаура, Є. Мінковський, та А. Татосяна, зокрема його роздуми викладені у працях «Феноменологія психозів» [1] та «Інтерпретація людського у Рікера і проблема психозів» [2].

В. Шютц зазначає, що людська свідомість буттєво розколота, як в просторі сприйняття, так і в просторі рефлексії, а тому й цікава нам, як проблема методологічного знання. Відчуваючи ці протиріччя в феноменології Е. Гусерля, Р. Інгарден вважав, що саме інтерпретації прийняті, як самодостатність щодо трансцендентального, вимагають цього розколу існуючого досвіду «Я»: я, що сприймає і я, як рефлексивне самоспостереження. Але ж чи постає цей розкол, про який ми говоримо у феноменологічному досвіді трансцендентального «Я», дійсним розколом реального того, що в межах феноменологічного досвіду

1. Ж. Шарбоно (Georges Charbonneau) – французький психіатр, керівник програми Університету Париж, 7 – Дені Дідро. Сфера його наукових інтересів відноситься до тем феноменологічної психопатології.

визначає як реальність? Я маю нагоду запитуватись щодо поняття редуційного, чим для мене в досвіді залишатиметься те, що залишається за межами здійсненого мною, побаченого відносно редуції і вже не дозволено зіштовхувати на минуле, приймаючи цим проблему як щось, але на половину здійснене, наполовину ні, як певне «demi».

Редуція дарує можливість прослідкувати тему іншої причинності, як іншого смислотворення в досвіді, інакше ми взагалі можемо втратити право заперечувати, лише після того, по факту посилаючись на будь-яку діалектику смислу та оцінювання позитивності та негативності існуючого. Говорячи про редуцію мені важливо розуміти, при якій «само-представленості» й про який конкретно об'єкт йтиме мова. Чи ж не та це об'єктивність усвідомлюючи яку, доречно було б вказати, як на феноменологію музики, ледве не про неї вже писав М. Пруст говорячи, що важливість не в «жахливій музиці Одетти», а швидше в тих прекрасних видіннях, що залишатимуться у нас вже після звучання музики. [3, с.203]

Беручи до уваги позицію Р. Ингардена, зазначу, що для феноменологічного досвіду редуція постає саме тією операцією, через яку особистісне я відмежовується від самого себе. Редуція, розуміється як «можлива рефлексивна відмежованість від безпосереднього переживання власного я». Метафізичне знання, в такий спосіб, може вийти саме на тему рефлексивного досвіду, як незнання та свободи від пізнаного. Існує позиція, що поняття редуційного репрезентує себе через певний момент онтологічного висловлення впевненості щодо можливої реальності, в межах феноменологічного досвіду доречно вважати, що поняття тетичного виявляє себе як момент впевненості в цьому процесі сприйняття реальної дійсності. Тема «сприйняття реальності» як тетичного досвіду цікаво прослідковується у психоаналітичному знанні, зокрема, ця тема домінувала в дослідженні П. Жане. Дослідник, спостерігаючи своїх хворих, а саме особливості психічного захворювання, намагався простежити через тему втрати відчуття реальності, впевненості щодо реальності, необхідний смисловий момент переживання. Саме ці спостереження дозволять йому аналізувати контекст актуального сприйняття, як поступове відтворення відчуття реального, феномену дійсного в свідомості, а не лише, як онтологічну переконаність, що постає в людському сприйнятті, як необхідний момент акту переживання. Для самого антропологічного знання ці дослідження, а пізніше пошуки в межах феноменологічної психіатрії дозволять легалізуватися по відношенню до метафізичного досвіду ще й як моменту буттєвої втрати чи то «відштовхування впевненості» вже сприйнятої даної реальності, але ж до того ж і як безумовне бажання її мати.

Однак, постає питанням про відповідну «втрату відчуття реальності», а відтак і тему впевненості щодо реальності саме як безумовного необхідного моменту переживання. Сучасний світ саме як реальність дозволяє собі конституюватись, але ледве не щоразу я запитуватимусь стосовно форми тієї реальності. Реальність може бути взята як трансцендентальна даність, а може бути прийнята саме як об'єкт сфантазований мною. Саме на цьому рівні здійсненна редуція дозволяє запитуватись про існування вже можливої «третьої форми реальності» того існуючого досвіду, що залишає мені редуційне в досвіді після мисленого акту. Знову ж таки, сучасний світ ніби само-запитуватиметься про цю «третю форму реальності», водночас онтологічно не запитуючись про форму дійсного, отже, це вже може бути представлено, як особливий «інтенційний об'єкт», що запитується про особливість своєї суб'єктивності.

Говорячи про редуцію, не лише як про момент реального переживання, але й когнітивно означену проблему для себе, як акт призупинення дії нашого пізнання. Це наближує до теми рефлексивного в редуції, як моменту конкретного переживання. Досвід дозволяє побачити процедуру редуції, як своєрідне порушення переживання інтенційного даного, а відтак сказати про психічне захворювання як відхилення «від». Редуція, в такий спосіб володіє моментом рефлексивного як «призупинення дії» свідомості, саме в цьому й є негативність цього втручання, а ще й порушення особливостей досвіду. Ця тема прослідковується у психіатричному

знанні, побудованому на тому, що Інша рефлексивність дана в першу чергу як захворювання на сьогодні вже не може бути сприйнята лише як соціальна руйнація, чи то хаос цього досвіду. Але чим тоді поставатиме редукція в цій ситуації для сьогодення як моральна проблема? Редукція в межах психіатрії відчувається як момент творення, як операція самостійна, а не лише як утримання «від» небажання побачити в досвіді щось негативне. Саме при входженні до феноменологічного руху щодо знання в психології та психіатрії відбувається досить складна систематизація, яка здійснювалась більшою мірою лишень теоретично. Напевно дозволю розглядати феноменологічний підхід через розуміння, намагання приділити увагу саме науковому досвіду (нім. *erfahrung*) хвороби чи то захворювання в цілому, до того ж звернемо увагу на таке поняття як інтенційне. Водночас по відношенню до поняття редукційності, інтенційне наближується до плану терапевтичного не дозволяючи у всіх своїх виявах відповісти на основоположні принципи. Доречно було б зазначити, що саме практикує знання, психіатрія, зокрема, оперуватиме поняттями, які належать до феноменологічного руху, А. Татосян так пише про це взаємопроникнення «... феноменологічна психіатрія виступає дочкою філософської феноменології, чи скоріш молодшою сестрою, що дорослішали разом» [1, с.19] Виправданим є у феноменологічній психіатрії та психології використання поняття тетичного, саме як відчуття впевненості в існуванні пережитого. Свого часу Е. Гусерль в «Картезіанських роздумах» наголошував на тому, що поняття ероще́, або так зване, «взяття в лапки об'єктивного світу» не поставатиме перед ніщо. Нині простежуємо акцент на тлумаченні тетичного, саме як можливого конкретного Я-сумніву, але для мене це одночасовість того Я, котре здійснює акт рефлексії. Отже, щодо сумніву стосовно світу, не позбавляючи людину онтологічної впевненості в світ, і до того ж не позбавляючи людину можливостей говорити про сумнів як даність щодо цієї дистанційованості в свідомості. Загалом це дозволяє говорити про редукційне як певну методологічну операцію, що здійснюється як зупинення самого часу дії вірування в реальний світ. Однак для психіатричного знання, на сьогодні це ще й певна втрата самовизначення, людина ніби зменшує той рівень тривоги, хоча і допускається певна пригніченість.

Феноменологічне знання, проникає в практикуючу психіатрію, саме через тему редукції, не лише як руйнація норм, але й як нормальність цього «відхилення» в сприйнятті. Попри все, це дозволить психіатрії розглядати тему не-відтворюваності реального досвіду, вже як тему певного «рефлексивного зсуву» сприйнятого. Саме до цих тем зверталися Є. Мінковський та П. Жане, говорячи про синдром психастенії як про можливу втрату реального, або ж як часткову трансформацію. Досвід редукції, це не лише тема шляху до «чистого переживання смислу», це також те ероще́, а тому й можливий рівень тієї трансцендентальної редукції, чи редукції, прийнятої як певне «взяття самого предмету в лапки», або ж й саме утримання від суджень про буття (*miserentire parenthèses*).

Чи можу я стверджувати, що предметом розгляду трансцендентальної феноменології виступає психічне як предмет експериментального досвіду? Хоча це, в свою чергу, постає очищеним від наївностей індивідуального переживання, уявлення, але водночас і як знане про природу «чистої рефлексивної діяльності». Свого часу Е. Гусерль стосовно декартівського тлумачення редукції, визначив: «рефлектуючи щодо всього цього значимого для мене як, а я знову здійснюю досвід, знову здійснюю судження – але в такий спосіб, що судження я виявляю не як людина в цьому самодостатньому світі, а як самобутнє еґо, що винось в свою чергу судження про інше еґо, а саме як еґо, для якого світ, людина, Я в цьому природному людському досвіді суть лише феномени»[4, S. 395-396]. Як на думку Е. Гусерля у Декарта не буде промислено всього цього до кінця в самому ж понятті ероще́. Редукційність, до того ж, існує чимось здатним приспати недовір'я, і в цьому завжди редукційність могла відігравати і негативну роль; сила тиску інколи, а відтак і поняття редукційності в просторі дискусій, зокрема, сприймалась досить опозиційно. Адже виникали питання, чи повинна редукція прийматись виключно як операція філософського пізнання і розумітись на рівні лишень трансцендентальної

редукції. Чи все ж таки редукція можлива в межах теоретичних здійснень емпіричної психології, не заважаючи, до того ж, що ейдетична психологія розглядалась з точки зору сутнісного. Е. Гусерль вдаючись до пошуків редукції як єдиної методологічної процедури, що веде до даної в цілісності своєї чистої свідомості, говоритиме лишень про редукцію виявлену на різних рівнях сприйняття. Першим кроком до того, чи не можна було б визначити як «феноменологічну антропологію», дану як психологічну редукцію. Психологічна редукція саме як методологічна операція дозволяє виокремити «Я, наївно здійснююче акти» чи то ще й як «Я» котре, стоїть над цим реальним Я, саме як «рефлектуюче Я». На цьому рівні теоретик визначає, для себе, в межах феноменологічного знання, природу чистого Я та природу самої рефлектуючої діяльності щодо реальної свідомості саме так вважав Е. Гусерль – шукаючи через процедуру редукції шлях до чистого трансцендентального знання, можливий пошук суб'єктивності людського досвіду. Виходячи на рівень трансцендентального феноменологічного пізнання, Е. Гусерль в цих межах намагається визначити ті аспекти суб'єктивного досвіду, які вислизатимуть поза феноменологічний пошук як такий, будучи вже зорієнтовані на саму можливість емпіричного в знанні.

Як для мене, в цьому особливо значимо, як в межах французької традиції в психології та психіатрії активно використовуватимуться дещо інші поняття для означення цих різноманітних тем редукційного в теоретичному досвіді – варто згадати про поняття *suspendre* як призупинення дії рефлексивного, про поняття *de suspendre nous connaissances* як призупинення дії нашого пізнання, *de suspension du monde* як тимчасове звільнення від світу, або ж *suspendre tout jugement* як саме тимчасове призупинення всіх наших суджень в досвіді. Співвідношення цих понять, зрештою дозволяє звернутись до проблем теоретичного підґрунтя для можливого майбутнього у розвитку феноменологічної психіатрії.

У психіатрії рефлексія як тема редукції у всіх своїх виявах розглядалась, тривалий час, як особливе «втручання», до того ж як своєрідний розрив універсальної єдності досвіду, а водночас і цілісності часового переживання. В межах традиційної і феноменологічної психіатрії ця проблема була визначена як тимчасове звільнення від світу, чи то ж як своєрідне призупинення самого процесу бачення світу шляхом рефлексії, або й навіть можливості силою утримувати рефлексивне «вже» пережите в досвіді за межами діючого переживання, виводячи в такий спосіб за межі активної свідомості. У межах практикуючої психіатрії, про це можна говорити як про допомогу хворому з боку лікаря, котрий володіє й власною рефлексивністю, однак чим постає ця функція рефлексивного в реальному досвіді щодо самого хворого? Це рефлексія, що є негацією з боку лікаря чи ж рефлексія яка виявляє себе досвідом позитивного здійснення як здійснення морального щодо цієї рефлексивності? Так чи інакше, але рефлексія в сучасній психіатрії перестає існувати лише як терапевтична дія і, напевно, не випадково подібна установка дозволить Ж. Бодрійяру говорити про рефлексивне як насильство чи то як саме одностороннє здійснення в досвіді. Насильство самого спогаду, рівнозначне насильницькому виникненню роздуму про певний предмет, до того ж, він може бути досить болісно представлений у вже реальному досвіді. Ця проблема була визначена як проблема абсесії, чи ж то як нав'язливого бачення минулого, але це вже проблема конкретнішого виникнення смислів. Саме стосовно абсесії я ніби й матиму право запитуватись про означений феномен трансцендентальних вимірів пам'яті безпосередньої. Абсесія як така у безпосередньому виникненні думки в свідомості, виникненні спогадів, страхів, сумнівів, прагнень при одночасному усвідомленні їхньої негативності і відношення в цьому процесі мислення має своє негативне здійснення. Важливо, що саме форма збереження смислів лише на короткий момент переживання – відповідно до цього я можу запитуватись про форму редукційного стосовно самого когнітивного досвіду.

Проте актуалізована в психіатричному досвіді проблема редукційного все частіше звертається до феноменологічного знання, інколи не усвідомлюючи цього. Феноменологічна тема відкриває можливе поєднання, це поєднання тлумачень редукції з рефлексією як можливості в структурі живого переживання, чи то ж і

як миттєвості «супроводжуючого переживання». Саме це наближує до можливості розглядати рефлексію в структурі іманентного переживання в досвіді. Ця тема виникає як одночасний аналіз емоційних переживань, почуттєвого досвіду, що супроводжує і співіснує щодо акту рефлексивного в свідомості. І це не завжди тема кордону між емоцією, почуттям і рефлексивним усвідомленням цього переживання у досвіді. У цьому контексті феномени почуття та емоції в переживаннях аналізуються не як ненормальність, а як можливості творення цього нового горизонту бачення для хворого. У зв'язку з цим означається тема: як почуття страху, емоційної пригніченості в сприйнятті, агресивності щодо Іншого, чи то щодо власного Я в переживанні змінюється саме рефлексивне в досвіді і чи ми зможемо вказувати на іншу рефлексивність в досвіді як таку? Власне саме тому я й можу говорити про саму активну змінюваність рефлексивного, оскільки перетворення рефлексивного постає не лише як «накладання» на вже існуюче пережите у досвіді, але й творенням рефлексивного як певного горизонту нашого майбутнього сприйняття. Це і виявляє проблему творення рефлексивності, не як змінюваності самого захворювання, а саме як постійне творення для нас нового когнітивного простору. Постійна реконструкція, власне рефлексивного моменту, дана як постійна здатність наново побачити щось «вже» сприйняте в цьому досвіді. Рефлексивне в такий спосіб, дає змогу для мене засвідчити ті механізми бачення, що врешті вже відбилися в досвіді як інша суб'єктивність.

Важливо зазначити, саме, що Е. Гусерль в «Ідеях...» розглядаючи момент феноменологічної установки та проблему психологічно-феноменологічної редукції, зазначає: «Може статися так, що для феноменології буде що сказати, і досить вірно сказати, що стосується галюцинацій, ілюзій, та й взагалі хибних сприйнять» [5, с.198]. Теоретик, вдається до назв психічних захворювань, намагаючись з повною очевидністю описати те, що ніби «являється як таке», в даному разі, згадаю інше поняття, яке він для цього використовував – «описувати сприйняття в ноематичному аспекті» [5, с.198]. Саме з цієї точки зору психічне захворювання буде аналізуватись в подальшому, як проблема редукції в досвіді, зокрема. Л. Бінсвангер, говорить про феномен контрольованої свідомості, але які тут можливі паралелі з редукційною свідомістю? Мислитель визначає понятійне бачення світу, як своєрідну «смыслову матрицю» досвіду, яка виникає у межах редукційної свідомості реального. Саме в цьому контексті редукційне зміщення в сприйнятті досвіду як історичне переживання визначатиметься Ж. Франсуа в праці «Про «час». Елементи філософії «жити»: час починає виконувати функцію редукованого смислу, нависаючи над «життям» саме тоді, коли різні реальності в нашому сприйнятті редукуються лише до якоїсь однієї давності, безперечно, що це проблема соціального досвіду, і як індивідуального переживання. Здавалося б, про яку роль редукції в історичному досвіді саме як методологічної операції ми можемо говорити? Однак саме щодо можливого історичного смислу, що поруч, редукція вже репрезентує себе щодо рефлексивної дії як сили, ніби утримуючи «вже» пережите за межами досвіду.

Чим же може бути цікавим феномен редукції, в межах допустимої форма саме в практичному зверненні до психології? Ця проблема допускає, що хворий постає перед нами не лише як об'єкт лікування, але й як здатність до іншого мислення, як певний вихід на рівень іншої суб'єктивності. Саме тому тема рефлексії, чи то поєднані з нею проблеми феноменологічного досвіду, дозволяють насамперед використати рефлексивне як теоретичний інструмент цих «провокацій психіатрії». Відомо, що в своїх перших клінічних техніках на початку століття психіатрія підійшла до аспектів фундаментального феноменологічного знання, якими розкрила традицію знану подалі як феноменологічна антропологія. Феноменологічна антропологія в цьому контексті цікавить нас лише як досвід сутнісний, на сам перед це феноменологічне тлумачення свідомості, котре не дозволяє інтерпретувати досвід лише як пізнавальний механізм, як тлумачення свідомості та іншого, саме ці проблеми дають змогу в межах феноменологічного досвіду людини прояснити як самість (comme Soi). Це тлумачення досвіду є не лише досвідом як баченням, але й своєрідним проживанням (Habiter), досвідом як модифікацією. Врешті-решт, для

нас в цій ситуації важливо не лише бачення сутнісного як феномену, а те, що це дозволяє для психіатрії озвучити проблему: пацієнт психіатричної клініки постає відтепер не як предмет лікування, а як пацієнт, котрий усвідомлює, переживає, а відтак пацієнт не лише як безповоротно хвора людина, людина, що обмежена в своєму соціальному контакті, це почасти навіть людина зі своїм Я, це людина здатна до почуття та іншого мислення. Для психіатрії означене вище тлумачення розкриється не лише як терапевтичний механізм, це дозволить створенню в межах психіатрії нової антропології як такої, тлумаченню хворої людини, чи то людини, що відмінна від усталеної Норми, це антропологія, що дозволить побачити людину як іншу суб'єктивність, але до того ж ще й як тему іншої соціальності. Це дозволить А. Мальдіне, говорячи про психіатрію, конкретизуючи: «Ті хто мають справу з психічно хворою людиною, мають справу з людиною» [6, с.25]. Ця позиція, котра дозволяє визначити, що стан психічно хворої людини постає перед нами не завжди як деградація особистості, це інколи змінюваність, котра об'єктивує нову логіку хворого, до того ж логіку, котра не виявить зі свого боку небезпеки для Іншого, для соціуму, а що саме головне, не потребує обмеження «від»... Це змінюваність, що реалізується в своїй позитивності, як такої. Власне Л. Бінсвангер ідентифікував своє наукове бачення з феноменологічною логікою питання. Водночас важливо те, що психіатри, наприклад К. Леонгард, досить далекі від феноменологічного мислення, відчули проблему психіатрії та психології ХХ ст. – чітких кордонів між нормальними, звичайними, акцентованими особистостями не існує і не потрібно перейматись лише проблемами певних класифікацій, адже класифікації самі по собі перестають бути проблемою для психіатрії як темою для психопатологічного знання. Свого часу науковий об'єктивізм дозволить визначити «патологічні особистості» і не більше, а це насамперед передбачає відхилення від норми. А чим для нас є Норма? Це проблема внутрішнього стану, чи то, як визначить К. Леонгард, «зовнішні обставини, котрі унеможливають нормальний потік життя, не розглядаються» взагалі? Як ми можемо враховувати ці перехідні стани? Приймаючи означене знання людського, психіатрія в такий спосіб не усвідомлює, що «забороняє» людському бути лише позитивним досвідом і не більше підходячи до «небезпеки», на яку вказував свого часу ще Гусерль – можливість перетворити феноменологічне в антропологічне.

Редукція це своєрідна операція через яку зустрічається суб'єкт та об'єкт, однак це операція, що несе певну реалізацію вже «зараженням», оскільки скасовуються всі упередження щодо об'єкту, котрий сприймається, тобто упередження щодо можливих точок зору як таких. Зовсім в іншому значенні використовується це поняття в контексті гайдеггерівської метафізики, воно ніби звільняє себе від *participé passé*, тобто від того, що реально показується в... Феноменологічне бачення постає як погляд на те, що я бачу, що я бажаю, виявляється що до мене як такого, це погляд цілісний і безпосередній. Зокрема, *l'époché* поставатиме як те постійне здійснення досвіду в світі і це операція в своїй нескінченності, адже це і є постійне нове здійснення феноменологічної редукції, по мірі постійно нового зустрічання смислу зі світом. Зокрема, в «Лекціях про Пруста» М. Мамардашвілі, розглядаючи тему знаменитих тістечок «мадлен», визначає феноменологічну редукцію як операцію, через котру ми розриваємо, чи то призупиняємо дію в собі екрану, котрий до того ж реально існує. Зрештою, усвідомлення того, що предмети як причини, які викликали в мені ті чи інші стани постають ще й екранами між нами і світом. І редукційність звертаючись до тебе вже ніби промовляє в цій ситуації – призупини [7 с.178]. Саме в цьому, момент «Я – Світ» як ціле через феномен редукції стає спільною проблемою антропологічного та психіатричного водночас. Зауважу, що проблема редукції саме в цьому контексті надзвичайно цікаво розглянута сучасним французьким філософом-феноменологом Ж.-Л. Маріоном у роботі «*Réduction et donation. Recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie*» [8, с. 198].

Е. Гусерль в «Ідеях...» зазначав, що феноменологічна редукція саме як *époché phénoménologique* за природою не може говорити одночасно, а ні про яку іншу істину, як лише просторово-часового існування. У Е. Гусерля було надзвичайне відчуття

проблеми – він аналізував рівень психо-феноменологічної та феноменологічної редукції відчувачи, що він не може означити в цьому контексті ще й рівень реального існуючого досвіду. Чи це не та саме «загроза» антропологічного знання, на яку він вказував, отже феноменологія виходить за межі чистої свідомості досвіду, не в останню чергу завдяки Е. Гуссерлю.

Досвід людського завжди стає недостатнім для самого себе і ми можемо простежити це на прикладі саме редукційного в досвіді. Гаразд, якщо людина здійснює операцію «підвішування», чи то редукції з розрахунком саме на природне бачення, зрештою в цієї людини перед очима реалізується істина досвіду шизофренічної свідомості [9]. Оскільки сам механізм *epoché scizophrénique* як редукції в шизофренічній свідомості не сприяє безладу, ми повинні визначити місце цієї операції так як феноменологічному *epoché* в досвіді в цілому. Саме тоді ми зможемо розраховувати на якийсь визначений «психічний порядок» досвіду, нехай й інший порядок досвіду. Протилежність пережитого часу належить також до досвіду, який водночас не завжди доступний в межах цієї свідомості, який й не завжди може оцінювати те, що в межах само собою зрозумілого. Г. Теленбах наполягав на тому що особистість (*personnalité*) в своїй здатності-схильності до захворювання, означається через *l'esprit d'ordre* (*ordentlichkeit*), саме через упорядкованість розсуду. Цей упорядкований розсуд означає всі здійсненні, можливі сфери екзистенції, а Г. Теленбах вказував на присутні буттєві факти, замкнені в якомусь певному порядку і наслідки (*rémanence*) часової ситуації того суб'єкту котрому було страшно по цей бік вимогливості від дії. Предмет має ставати саме таким, яким він себе зафіксував і мати безпечні межі, оскільки проблема дослідження повинна відповідати якомусь певному екзистенційному порядку (*retraite, malade, déménagement*; замкненість в собі, хвороба, переміщення). У депресивній ситуації, недоліки (*les fautes*) постають зрозумілими у темі, й лише як у темі яка у чомусь іншому і чужому водночас стає тим самим (разом зі мною просторі та часі пережитого), якою я і заперечую самому собі. В межах психологічного знання ці (*altérations*) змінення якоюсь мірою постають глибинними, без будь-яких зв'язків з причинностями. Постаючи лишень механікою думки маючої, хоча особливо втіленої в чомусь безумовно конкретному. Саме це нам і дозволить запитуватись щодо поняття «життєвого світу», щодо особливостей редукційного в ньому. Водночас як це мені дозволить замислитись про редукційне щодо якогось конкретного образу. Так, чи не про саму плінність образів, що вже самі по собі тільки і створюватимуть ряд конкретних переосмислень одного цілого. Саме щось подібне висловлюватиме Луї Арагон, намагаючись побачити «щось насправді» в образі, вбачаючи «щось, як воно проявляється» [10]. Редукційне несе в собі ту інтенсивну раціональну рефлексію стосовно конкретного образу, що ніби дозволяє його розпізнавати у всій своїй повноті.

Бібліографічні посилання:

1. Tatossian A. La phénoménologie des psychoses / A. Tatossian – Paris : Le Cercle Herméneutique, 2002. – 256 p.
2. Tatossian A. L'identité humaine selon Ricœur et le problème de psychoses / A. Tatossian // *L'Arte du Comprendre*. – 1994. – №1. – P. 99-106
3. Proust M. Du côté de chez Swann / M. Proust // *À la recherche du temps perdu*. – Paris : Gallimard, 1988. – 527 p.
4. Нua. – VI. – С. 395-396
5. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль [пер. с нем. А.В. Михайлова ; вступ. статья В. Куренного] / Э. Гуссерль – М. : 1999. – 336 с.
6. Maldiney H. « L'existant ». *Psychiatrie et existence*. / H. Maldiney ; [textes réunis par P. Fédida et J. Schotte]. – Grenoble : J. Millon. 1991. – 364 p
7. Мамардашвили М. Лекции о Прусте. Психологическая топология пути / М. Мамардашвили. – М. : Ad. Margineme. 1995. – 547с.
8. Marion J.-L. Réduction et donation. Recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie / J.-L. Marion. – Paris : PUF 2004 – 312p.
9. Giudicelli S. L'implication phénoménologique dans l'expérience en psychopathologie / S. Giudicelli // *Journal de bord d'un thérapeute. Études cliniques* préface de Jean-Taussant Desanti. – Paris : SEUIL, 1996. – 1 Vol. – 339 p.

10. Арагон Ж. Анри Матисс, роман : у 2 т. / [пер. с фр. Зониной Л.] ; Л. Арагон. – М. «Прогресс». 1973. – 472 с.

Дондюк А.М Тема рефлексивного в просторстве современного феноменологического знания
Рассматриваются вопросы рефлексивного в просторстве феноменологического знания. Феноменологические интерпретации рефлексии в этом контексте рассматриваются, как определенная методологическая операция. Анализируется просторство феноменологической антропологии в контексте современного знания, в частности анализируются феноменологические толкования рефлексивного, эмоционального в опыте позволяющие современной философской антропологической мысли использовать, практические достижения современной психологии.

Ключевые слова: феноменологическое знание, редукция, опыт, рефлексивность

Dondiuk A. Theme of Reflexive in the Space of Contemporary Phenomenological Knowledge

The author addressed the question of the reflexive in the space of phenomenological knowledge. Phenomenological interpretations of reflection in this context are seen as a kind of methodological operation. The article presents the analysis of the space of phenomenological anthropology in the context of contemporary knowledge. The author discusses phenomenological interpretations of the reflective and emotional in experience that allow contemporary philosophical anthropological thought to use practical achievements of modern psychology.

The author analyzes the issue of reflexivity in the space of phenomenological psychology and existential analysis in the philosophical and anthropological context, taking into account the peculiarities of the formation of different approaches and directions, connections to previous philosophical tradition.

The author focuses on the analysis of the phenomenon of experience using the concept of reduction. It has been considered primarily the real action, which does not manifest itself in actual behavior. However it is about experienced action and for the phenomenological consciousness the notion of the reduction is used toward the world of the senses, which are known to us.

Theme of reflexivity is considered in the context of contemporary philosophical anthropological knowledge, and at the same time the author focuses on the variety of issues of phenomenological psychology and existential analysis that covers issues of ontology and epistemology, anthropology and ethics, focuses on the complex set of common principles and attitudes of phenomenological, philosophical and anthropological researches.

In the space of interaction between philosophy and psychiatry traditional philosophical problems are set up in a different and urgent way: problem of the ontological foundations of being, the criteria of validity of experience, human existence, procedures and methods of knowledge on human, boundaries and borders of understanding.

The author notes that the philosophical anthropology and phenomenological psychiatry demonstrate excellent example of interdisciplinary communication, philosophical understanding of the specific knowledge, understanding the human emotional experience as fine line between different states of consciousness. Also, this article presents reflection of the theme which suggests a permanently existing boundary on anthropological and transcendental dimensions.

Keywords: phenomenological knowledge, reduction, experience, reflexivity.

Надійшла до редколегії: 14.12.2013 р.

УДК 37.013.001(477)(091)

Л. М. Дубчак

Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ

ВИХОВАННЯ ТА ПОКАРАННЯ ЯК ВИКЛИК ЛЮДСЬКОМУ ЗЛУ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ПАРАДИГМІ ВІД ДАВНІХ ЧАСІВ ДО XVII СТ.

Досліджено проблему природи «зла» в людській поведінці у міфологічній, літературній і правовій спадщині праукраїнців та у творах давніх українських філософів епохи українського передвідродження, відродження та просвітництва. З'ясовано, що для мислителів тих часів зло має місце лише в людській природі і засобом протистояння йому є добрий приклад батьків як засіб виховання. Простежено, що на основі зазначених ідей формується в зазначену епоху і своєрідне відношення до карного права.

Ключові слова: право, закон, добро, зло, виховання, карний кодекс, покарання, мета покарання, міфологічний світогляд праукраїнців, «Велесова книга», християнське вчення, «Руська правда», Юрій Дрогобич, Кирило Транквіліан-Ставровецький, Симеон Полоцький, Інокентій Гізель.

Ще на зорі зародження української нації у давньому слов'янському світогляді